

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Раковича Максима Миколайовича на тему «Методика розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертації. Не дивлячись на значну кількість вже проведених досліджень проблемних питань розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами (ст. 289 КК України) тема представленої дисертації виглядає достатньо актуальною, зокрема з урахуванням воєнного стану в Україні, введеного 24.02.2024. Із 7 березня 2022 року Законом № 2117-ІХ були внесені зміни до КК України щодо посилення відповідальності за майнові злочини за ст. 185, 186, 187, 189, 191 КК, вчинені в умовах воєнного стану. Але при цьому законодавець, нажаль, оминув свою увагою злочини, передбачені ст. 289 КК України, хоча вони і мають подвійний об'єкт - безпеку руху та експлуатації транспорту і право власності на транспортний засіб. Незаконне позбавлення особи транспортного засобу в умовах, коли люди масово покидають своє місце проживання, рятуючись від обстрілів, значно підвищує суспільну небезпечність таких злочинів. Таким чином умови воєнного стану є важливим елементом обстановки вчинення вказаних злочинів. В цьому ж аспекті потрібно враховувати й особистість потерпілих осіб, зокрема тих, що переміщуються (або мали намір на таке переміщення) на своїх транспортних засобах при покиданні окупованих і прилеглих до них територій. Це, з одного боку, повинно обов'язково враховуватися під час здійснення кримінальних проваджень за статтею 289 КК України, а з іншого - це актуалізує дослідження механізму вчинення цих злочинів та методики їх розслідування в цілому в сучасних умовах.

Окрім того на даний час залишаються дискусійними питання щодо визначення, що саме потрібно вважати транспортним засобом в контексті ст. 289 КК України. Це проблемне питання пов'язується з правильною кримінально-правовою кваліфікацією незаконних заволодінь транспортними засобами, його

відмежуванням від кримінальних правопорушень проти власності, що істотно впливає на методику розслідування. Потребує уточнення і переосмислення низка раніше сформульованих у криміналістичній літературі положень і рекомендацій щодо отримання, перевірки та внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань і типових слідчих ситуацій, які залежать від результатів дій групи реагування патрульної поліції і проведення невідкладних слідчо-розшукових дій (огляду місця події, допиту потерпілого та ін.). Саме такі завдання вирішувалися під час проведення дослідження, виходячи із змісту представленої дисертації.

Все це свідчить про актуальність обраної теми дисертаційного дослідження, яка узгоджується з тематикою наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 11 червня 2020 року № 454 (п.п. 10, 14, 15).

Новизна представлених наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукова новизна сформульованих у дисертації результатів проведеного дослідження визначається тим, що дисертація Раковича М. М. є комплексним дослідженням методики розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами з урахуванням останніх змін кримінального процесуального законодавства, зокрема тих, що стосуються проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Так, в ній вперше визначені вихідні положення кримінально-правової і криміналістичної характеристик для формулювання методичних рекомендацій щодо розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами. Важливими для прийняття процесуальних і тактичних рішень під час досудового розслідування визначені відомості про:

– предмет злочину, яким може бути тільки механічний транспортний засіб певної вартості, який приводиться в рух за допомогою двигуна внутрішнього згоряння (незалежно від його об'єму) або електричного двигуна потужністю понад 3 кВт, і незалежно від технічного стану, його справності чи несправності;

– суб'єкт кримінального правопорушення, яким може бути тільки особа, яка не має права на користування транспортним засобом, яким вона заволодіває;

– потерпіла особа, яка може належати до однієї з класифікаційних груп (особи, які отримують великі доходи від незаконної діяльності; державні високопосадовці, політичні діячі; бізнесмени; медійні особи з високими доходами; іноземці, які працюють в Україні; українські біженці);

– місце, час та обстановка незаконних заволодінь транспортними засобами, яка розглядається як частина об'єктивної сторони кримінального правопорушення закономірно пов'язана з особою потерпілого і злочинця, способом незаконного заволодіння та відповідними слідами-джерелами доказів;

– способи незаконного заволодіння транспортними засобами, які можуть бути таємними і відкритими;

– сліди незаконних заволодінь транспортними засобами, які пов'язані з собою, яка вчинила злочин та способом його дій.

Безумовно позитивним і новим є проведений аналіз характеру та обсягу первинної інформації про незаконне заволодіння транспортним засобом, що надходить до слідчого і підлягає занесенню до ЄРДР. На відміну від інших кримінальних проваджень у справах зазначеної категорії це відомості, які отримуються групою реагування патрульної поліції в результаті проведення оперативно-пошукових дій перевірконого характеру. Цими заходами перевіряються версії про помилковість чи неправдивість повідомлення, наявність страхування транспортного засобу, отримуються інші відомості орієнтуючого характеру. Результати здійснених оперативних заходів, а також первинних слідчих (розшукових) дій після отримання письмової заяви власника або користувача формують характер слідчої ситуації початкового етапу розслідування і відповідних завдань і засобів їх вирішення. Зокрема, де термінується проведення таких невідкладних слідчо-розшукових дій, як огляд місця події, допит потерпілої особи (заявника), витребування та отримання

від потерпілого речей і документів, які допоможуть у розшуку та ідентифікації викраденого транспортного засобу, допит свідків-очевидців (якщо такі встановлені), зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису (якщо такі виявлені).

Присутні елементи новизни й у визначенні типових слідчих ситуацій, що супроводжується формулюванням характерних для них завдань розслідування та необхідних для їх вирішення комплексів слідчих (розшукових) дій. Так, виділені і достатньо повно досліджені типові слідчі ситуації, коли:

- 1) виявлено викрадений транспортний засіб і затримано підозрюваного;
- 2) виявлено місцезнаходження викраденого транспортного засобу, але не встановлено особу підозрюваного;
- 3) не вдалося виявити місцезнаходження викраденого транспортного засобу, але отримано достовірну інформацію про особу, яка незаконно заволоділа транспортним засобом;
- 4) не вдалося виявити ні місцезнаходження викраденого транспортного засобу, ні встановити особу підозрюваного.

Сформульовані положення і рекомендації можуть розглядатися як певні алгоритми проведення слідчо-розшукових дій на початковому етапі розслідування, що мають ситуаційний характер і допомагають слідчому впевнено орієнтуватися у конкретному кримінальному провадженні.

В позитивному аспекті потрібно відзначити й аналіз наступного етапу розслідування, який має місце після встановлення особи та вручення їй повідомлення про підозру. Особливості цього етапу розглядаються через призму типового реагування сторони захисту на повідомлену підозру, яке може мати вичерпну кількість варіантів, коли підозрюваний: повністю визнає свою вину в інкримінованому незаконному заволодінні транспортним засобом; визнає свою вину частково; не визнає свою вину. В дисертації цілком обґрунтовано відзначається, що основним тактичним фоном розслідування на даному етапі є використання доказів, покладених в основу підозри, а також

проведення слідчо-розшукових дій для перевірки показань підозрюваного (наприклад, заяви про алібі).

Значна увага у дисертаційному дослідженні приділена висвітленню особливостей проведення окремих слідчо-розшукових дій. Цілком можна погодитися з твердженням автора, що особливості розслідування у таких кримінальних провадженнях значною мірою обумовлюються наявністю матеріальних слідів злочину, що виявляються під час огляду місця події та окремих об'єктів. Під таким кутом зору розглянуті особливості проведення огляду: місця незаконного заволодіння транспортним засобом; місця виявлення викраденого транспортного засобу та його самого (це може бути як звичайне місце його знаходження, так і приховане місце тимчасового зберігання транспортного засобу); виявлених частин, механізмів, агрегатів розукомплектованих транспортних засобів, коли винні особи здійснили розборку і приготували ці частини для продажу. Заслуговує позитивного відзначення, що автор розглядає особливості огляду в поєднанні з аналізом обставин, що визначають ці особливості.

Мають елементи новизни сформульовані положення і рекомендації щодо тактики проведення допитів у справах зазначеної категорії. Зокрема, досить систематизовано викладені обставини, які підлягають встановленню під час допиту потерпілого. Це проявилось у тому, що ці обставини послідовно розглядаються під кутом зору: місця і часу виявлення факту незаконного заволодіння транспортним засобом; ознак самого транспортного засобу та його страхування; хто із знайомих потерпілому осіб міг заволодіти транспортним засобом. Цілком правильно зазначається, що допит потерпілого може проводитися кілька разів в залежності від його психологічного стану та у зв'язку з певними обставинами, які складаються під час кримінального провадження.

Відзначається, що з допитом потерпілого тісно поєднані і допити свідків (якщо такі встановлені), особливості яких визначаються характером інформації, якою вони можуть володіти: свідків, що були очевидцями незаконного

заволодіння транспортним засобом; інших свідків. Якщо предметом допиту свідків-очевидців є обставини, характерні для допиту потерпілої особи (а іноді й значно ширші), то допит інших свідків, як правило, стосується супутніх обставин, що передували злочинів чи настали після його вчинення. Потрібно підкреслити, що дисертант проаналізував особливості допиту свідків, які володіють інформацією з чужих слів (ст. 97 КПК України, що є новелою у вітчизняному законодавстві).

При розгляді особливостей допиту підозрюваного у незаконному заволодінні транспортним засобом наголошується на тому, що підозрюваний має чисельні права, про які слідчий зобов'язаний повідомити і роз'яснити їх перед початком допиту (ч. 4 ст. 208, ч. 4, 7 ст. 224 КПК України). У зв'язку з цим піддається критиці рекомендація окремих авторів про використання раптовості при проведенні допиту підозрюваного з метою не дати йому можливості зорієнтуватися і вигадати неправдиву версію. Мається на увазі допит підозрюваного в ситуації його затримання під час вчинення незаконного заволодіння транспортним засобом або відразу після його вчинення. Цілком правильно дисертант зазначає, що така рекомендація є запозиченням з минулих років, коли мало місце зовсім інше правове регулювання. Тому результати минулих досліджень вимагають їх критичної переоцінки з врахуванням змін в кримінальному процесуальному законодавстві, що мають тенденцію до розширення прав людини у кримінальному провадженні. Обґрунтовується, що важливим тактичним фоном допиту підозрюваного є роз'яснення йому процесуального інституту угод у кримінальному провадженні (про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим, угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості).

Отримали подальший розвиток положення щодо особливостей проведення обшуку у справах зазначеної категорії (с. 183-194), а також судових експертиз (с. 194-209). Зокрема, досить інформативним виглядає аналіз можливостей отримання доказів шляхом проведення низки криміналістичних експертиз, а також автотоварознавчої експертизи, яка проводиться для визначення

ринкової вартості колісних транспортних засобів, їх складових, а також розміру заподіяної матеріальної шкоди. Новітніми виглядають положення щодо використання в окремих ситуаціях можливостей молекулярно-генетичної експертизи.

Наукова обґрунтованість представлених результатів та їх відповідність темі дисертації. Сформульовані автором положення та судження є виваженими та обґрунтованими, стосуються значної частини проблем, які охоплюються темою дисертації. Це реалізовано завдяки правильно визначеним об'єкта і предмета дослідження, його мети і завданням, а також завдяки застосуванню сукупності методів наукового дослідження (діалектичного, порівняльно-правового, формально-логічного, соціологічного та інших). У позитивному аспекті на обґрунтованість наукових положень вплинула дослідницька база, яку склали Конституція України, рішення Європейського суду з прав людини, кримінальне і кримінальне процесуальне законодавство України та інших держав, Постанови Пленуму Верховного Суду України, відомчі нормативні акти, а також наукові розробки з кримінального процесу, кримінального права, криміналістики.

Емпірична база дисертаційного дослідження є достатньо репрезентативною, вона представлена результатами вивчення матеріалів 120 кримінальних проваджень (вироків судів) щодо незаконного заволодіння транспортним засобом (ст. 289 КК України), результатами опитування 200 слідчих, узагальнень судової практики.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Структура дисертації є в цілому логічною і послідовною. Поставлені в дисертації завдання вирішені на достатньо високому рівні у межах трьох розділів, які об'єднують дев'ять підрозділів. Отримані основні результати чітко викладені у розгорнутих та аргументованих висновках, зміст яких свідчить про достатній рівень оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Робота виконана державною мовою з дотриманням вимог наукового стилю. Зміст роботи відповідає плану

дисертації, а матеріал викладається автором достатньо чітко та аргументовано. Таким чином можна констатувати, що дисертація є науковою працею, яка виконана з урахуванням новітніх досягнень кримінального права, кримінального процесу, криміналістики і тенденцій їх подальшого розвитку. Основні положення, пропозиції та висновки, що виносяться на захист, є результатом особистих досліджень.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових публікаціях, захищених за темою дисертації. Результати дисертаційного дослідження повною мірою відображені в публікаціях у фахових наукових виданнях України, зміст і характер яких відповідають вимогам МОН України, а також виступах автора з доповідями основних положень дисертації на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, що в цілому свідчить про достатній рівень її апробації. Основні результати дисертаційного дослідження викладено у 4-х наукових статтях, опублікованих у виданнях, визнаних фаховими з юридичних наук (одна стаття – у науковому виданні іншої держави), а також у тезах 4-х доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. За результатами аналізу представленої дисертації порушень академічної доброчесності не виявлено. У тексті дисертації здобувачем докладно і повно викладено зміст власних досліджень. При використанні в роботі наукових результатів, ідей, думок та матеріалів інших авторів, дисертантом здійснено посилання на їх публікації.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що вони можуть використовуватися:

- в науковій діяльності для подальших наукових досліджень проблем методики розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами;
- в практичній діяльності під час здійснення розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, а також при підвищенні кваліфікації працівників органів досудового розслідування;

– освітньому процесі під час підготовки навчальних матеріалів та викладання дисциплін «Криміналістика», «Методика розслідування кримінальних правопорушень окремих видів», підготовки підручників, навчальних посібників.

Разом із тим, позитивно оцінюючи зміст дисертації Раковича М.М. «Методика розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами» є зауваження і рекомендації, що можуть слугувати предметом дискусії під час захисту дисертації.

1. Другий розділ дисертації «Початковий етап розслідування незаконного заволодіння транспортним засобом» викладений без виділення окремих підрозділів. Але аналіз тексту показує, що в ньому розглядаються хоча і пов'язані між собою положення початку досудового розслідування, але все ж таки вони різні за своїм змістом: 1) особливості первинної інформації про виявлення злочинів, передбачених ст. 289 КК України, яка підлягає внесенню в ЄРДР (с. 89-97); 2) типові слідчі ситуації після внесення в ЄРДР отриманої слідчим інформації та алгоритми в проведенні слідчо-розшукових дій (с.105-134). Видається, що логічно було б виділити відповідні підрозділи дисертації, оскільки дії працівників поліції, викликаних власником транспортного засобу, який зник з місця його звичайного перебування, не є початком досудового розслідування. Результати таких дій тільки створюють передумови відкриття кримінального провадження, яке може і не відбутися (наприклад, у випадку використання автомобіля родичами або друзями заявника або евакуації автомобіля комунальною службою при порушенні правил паркування).

2. З тексту другого розділу не зрозуміло, хто ж таки в контексті статті 214 КПК України «Початок досудового розслідування» приймає заяву про незаконне заволодіння транспортним засобом – викликаний заявником працівник поліції групи реагування чи все ж таки слідчий. Доречним з практичної точки зору був би й опис процедури виконання цієї дії.

3. В дисертації значна увага приділена затриманню підозрюваного у незаконному заволодінні транспортним засобом, досить детально розглянута

процесуальна регламентація цієї дії (статті 208-210 КПК України), а також її значущість у вирішенні слідчих завдань. В той же час відомо, що нерідко працівниками патрульної поліції та карного розшуку, які здійснюють затримання в порядку ст. 208 КПК України у справах зазначеної категорії, не складаються протоколи на місці затримання, а фактично затримані особи доставляються до слідчого. У суді це процесуальне порушення актуалізується стороною захисту, що є підставою для зміни обвинувачення. Виникає питання, як дисертант бачить вирішення цієї проблеми?

4. Досить детально дисертантом розглядаються особливості проведення обшуків при розслідуванні незаконного заволодіння транспортним засобом. Примітним є те що при цьому ним звертається увага на останні зміни внесені в редакцію статті 236 КПК України. Зокрема, це стосується права слідчого, прокурора виявляти та фіксувати комп'ютерні дані на місці проведення обшуку, щодо яких не надано дозвіл в ухвалі слідчого судді (ч. 6 236 КПК України). У зв'язку з цим дисертанту було б доцільним визначити, які саме дані на комп'ютерних носіях можуть мати значення у справах зазначеної категорії.

5. В дисертаційному дослідженні автор торкається можливості проведення новітньої молекулярно-генетичної експертизи для ідентифікації особи, яка перебувала у транспортному засобі. При цьому ґрунтовно викладаються особливості її підготовки і проведення, коло завдань даної експертизи, а також складнощі і типові помилки. З огляду на це, логічним виглядало б визначення випадків, коли було б доцільним проведення такої витратної і копіткої експертизи у справах про незаконне заволодіння транспортним засобом.

Викладені зауваження і побажання стосуються окремих положень, мають рекомендаційний характер, а тому істотно не впливають на загальну позитивну оцінку і достатньо високий рівень проведеного дослідження.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація Раковича Максима Миколайовича на тему «Методика розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим

дослідженням. В ній отримано нові науково обґрунтовані результати, що характеризуються новизною в постановці і вирішенні проблемних питань методики розслідування у справах зазначеної категорії, що має істотне значення для галузі знань 081 «Право».

Дисертація за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від № 283 від 03.04.2019, № 502 від 19.05.2023, № 507 від 03.05.2024), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 із змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 341 від 21.03.2022, № 502 від 19.05.2023, № 507 від 03.05.2024), а її автор – Ракович Максим Миколайович, на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

Професор кафедри

кримінального процесу та криміналістики

Донецького державного університету внутрішніх справ

Доктор юридичних наук, професор

Анатолій ВОЛОБУЄВ